

Herolden

September 2015

Årgang 19 Nummer 3

Foto: Sukey Brown

Udgivet af:

Bornholms Middelaldercenters

Vennekreds

Stangevej 1.

3760 Gudhjem.

Tlf. 56 49 83 19

Web-adr.: www.bmc-vennekreds.dk

Redaktion:

Sukey Brown 23 28 91 28

Lone S. Hansen 60 18 36 41

Ole Boyer Pedersen 56 49 81 41

Bjørn Ørding-Thomsen 56 47 01 12

Ansvarshavende redaktør

Indlæg til Herolden:

herolden@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Herolden udkommer 4 gange om året.

Ca. den 1/3, 1/6, 1/9 og 1/12

Deadline er den 15. i måneden før udgivelsen.

Oplag ca. 150

Indhold

- 3 Nyt fra formanden
- 5 Nyt fra Centret
- 9 Det var så det træf
- 12 Første brændingsforsøg
- 14 Kurs i efteråret – Ben och Huvud
- 16 Levende fortidsminder
- 20 Bagning af surbrød
- 22 Nyt fra Vennekredsen

*Hvor der ikke er anført navn på fotografen,
er billederne taget af redaktionen.*

En stor tak til alle vores sponsorer,

der hjælper med til at gøre træffet til en succes:

- Bornholms Valsemølle
- Østehjørnet i Rønne
- Hotel Fredensborg
- Lehnsgård Rapsolie
- Østerlars Brugs
- Færgen
- Ernst, Den Økologiske Købmand i Hasle

Færgen

Nyt fra formanden

Af Lone Schræddergaard Hansen

Kære Venner.

Sommeren er slut, og tilbage er kun en lun brise i kroppen med gode minder om dejlige mennesker og fantastiske oplevelser. Her på tærsklen til fiskemånen tænker vi ”*hvor blev den sommer dog af*”? Ja, året går hurtigt, men måske endnu mere i dag, hvor vi ikke er så tæt på naturen og bemærker de forskellige årstiders særkende, og hvor vi ikke - med vores hænders hjælp - skal sørge for, at vores forrådskamre er fyldt op, til den mørke årstids komme.

Vi havde igen i år et fantastisk træf. Jeg synes, at stemningen og det gode fællesskab bliver bedre og bedre år for år. Medlemmer samles fra nær og fjern, og alle nyder den gode, afslappede atmosfære. Vi bliver stille og roligt flere og flere, snart må vi til at lave en venteliste for nye træf-deltagere, men det er da et positivt problem.

Pladsplanen begynder at gå op i en højere enhed, og køkkenet overgik sig selv, så alle fik rigeligt med lækker mad – skønt! Bazaren er blevet et fælles samlingssted for almindelig sladder, hygge og mangt en god handel, sådan som en rigtig bazar skal være. Jeg ved, at arbejdsgruppen bag træffet allerede er i gang med at planlægge næste års træf, og jeg er helt i tryk forvisning om, at det nok skal blive godt. Her vil jeg lige indskyde, at Bornholms Middelaldercenter jo fylder 20 år i 2016, og mon ikke det vil blive fejret på særlig vis til både træf og Ildnat? Så jeg har nu meget høje forventninger til næste års træf.

Efteråret er en lidt stille tid i Vennekredsen, men vi tager igen hul på vores medlemslørde, der starter den 5/9. Vi forsøger at finde et overordnet tema til dagene for dem, der har en særlig interesse i dette eller hint, men alle er

som sædvanlig velkomne til at komme med deres egne ting. Der er kaffe på kanden og morgenbrød til de friske.

Et høstgilde har vi jo ikke, men traditionen tro har vi afslutningsfest for Vennekredsen den sidste lørdag i efterårsferien, den 17/10. Det er også her, vi har papegøjeskydning, og jeg er sikker på, at sidste års vinder (Klaus Thorsen) kommer og forsvaret sin titel.

Årets papegøje

I denne weekend, den 17-18/10 er der også kursus med Åsa – ben og hoved, læs mere om dette i Åsa's artikel.

Og så er det snart jul – eller næsten. Men i sidst november har Vennekredsen igen julemarked sammen med

Fra julemarkedet 2013

Hygge på træffet

Centret og BornPro, og igen i år kommer det til at foregå på Stormandsgården, for det var så hyggeligt for både gæster og alle os andre. I år regner vi med, at der kommer endnu flere boder og aktiviteter, så du kan roligt gå i gang med at planlægge hvilke varer, du skal have med på marked i år; og som altid er det håndværket og formidlingen af det, der er i centrum.

Bestyrelsen er lige nu i fuld gang med at planlægge næste års program for Vennekredsen, så hvis du går og har nogen idéer til kurser, medlemslørdage eller andre aktiviteter, så sig endelig til, så vil vi forsøge at få det puttet ind i kalenderen. Hvis nogen går rundt med en lille forfatter i maven, modtager vi også meget gerne artikler til Herolden. Teksten kan være inden for alle genrer, så længe det bare på en eller måde relaterer til foreningen, Centret, folkene eller middelalderen eller andet, som er relevant for os.

I ønskes alle et dejligt efterår!

Nyt fra Centret

Af Niller

Fantastisk vejr –

og fantastiske medarbejdere

Resultat: *Besøgs-fremgang på 13 %*

Så er højsæsonen 2015 ved at være historie – og vi kan nu kun se tilbage på, hvordan første halvdel af sæsonen er gået.

For os på Bornholms Middelaldercenter har 2015 indtil nu været én lang succes. Vi har haft det rigtige produkt, de mest fantastiske medarbejdere og det perfekte vejr (vi kalder det BMC-vejr), hvor der hverken har været for meget sol eller for meget regn. Og sidst

men ikke mindst har der været rigtig mange glade besøgende. Faktisk er der tale om det bedste besøgstal i mange år – svarende til en fremgang på ca. 13 %.

De mange ekstra gæster er både at tælle blandt lejrskolerne i foråret og de mange familier, der har besøgt middelaldercentret hen over sommeren.

Eftersæsonen tegner også godt, - så mon ikke det fortsætter året ud. Måske det ligefrem er en ny tilstand!

Det er som om, at opsvinget nu også slår igennem på Bornholm og hos os, - og det er dejligt. For det har jo været noget op ad bakke under den lange, lange krise.

Men nu tror jeg opsvinget har ramt *hele* Bornholm, - og det er jo herligt – for det giver ny energi – og lysten til at arbejde og udvikle, – ikke bare hos os - men for os alle på ”solskinsøen”.

Vores frivillige er uundværlige

Jeg vil godt benytte lejligheden til at sige tak til vores trofaste og stabile frivillige i systue og på brændepladsen mm. Det arbejde, der her bliver udført, er kæmpe stort – og samtidig er det med til at højne moralen blandt alle de

- og Scherbelhaufen er tilbage

Her Claudia

De har været savnet

andre, der kommer i huset. En stor tak til jer for jeres indsats og jeres ukuelige tro på at Bornholms Middelaldercenter er med til at gøre en forskel.

Middelaldertræf

Træffet er ubetinget Vennekredsens store aktiv – og fra Centrets side er der al mulig grund til at sige tak for denne store indsats. Planlægningen og logistikken med de mange deltagere er noget, der koster rigtig mange menneskelige resurser. Og det er jo – som i alle andre foreninger – ”Tordenskjolds soldater”, der trækker det store læs. Træffet var igen i år en succes – og det er tydeligt at mærke, at der er en stigende interesse blandt middelalderentusiaster på Bornholm og i det øvrige land. Flere begynder endog at tale om bornholmermodellen, som i det ganske land kan være med til at afløse de mere traditionsbundne forretningsmodeller omkring middelaldermarkederne. På dagene i træfugen var der ca. dobbelt så mange besøgende som i ugen før og efter. Så ud over at træffet er en succes for alle middelaldernørderne ☺ – så er

det altså også en økonomisk succes for BMC. Jeg ser allerede frem til træffet i 2016 – og til alle de glæder og udfordringer der følger med.

Trup Ting Tang

Trup Ting Tang vil jeg ikke bruge så meget tid på, – de er jo bare fantastiske – altid på pletten når vi kalder, – og jeg fornemmer, at vi igennem årtier har lært at bruge hinanden til fælles glæde og gavn. Lige nu er der et slags generationsskifte i gang, hvilket betyder, at der kommer nye børn og forældre til. De børn, der var med fra starten, begynder nu at vende voksne tilbage. Det er utroligt at opleve, at de, der for snart 20 år siden tonsede rundt i barndommens uforpligtende lege, nu vender tilbage for at påtage sig ansvar og undervisning af de nye poder.

BornPro

Vi på BMC er alle meget glade for det gode samarbejde vi har med BornPro. Det har været en fornøjelse at se de mange produktionsskoleelver seriøst varetage deres opgaver i Ådalen. Der er blevet formidlet med metaldetektor, lavet ”arkæologiske” udgravninger, malet og tegnet i udstillingen, grillet pølser og solgt souvenirs mv. Området som tidligere ”kun” har været bemandet med en enkelt BMC-medarbejder, har denne sommer sydet af liv. I forsæsonen var det faktisk i Ådalen, der var mest at

opleve for de besøgende. Både BMC og BornPro er meget glade for samarbejdet, og der arbejdes i fællesskab hele tiden på at gøre uddannelseselementerne og den historiske formidling bedre.

Dagtilbud Strøby

Ved Farverhuset og i urtehaven har der også været usædvanlig megen aktivitet.

Hver mandag har 6 -10 beboere fra ”Dagtilbud Strøby” været at finde på BMC. Der er blevet sydet og braset i udekøkkenet, der plantet planter i urtehaven, og der er blevet hakket og skuffet. Strøby har med sin tilstedeværelse været med til at gøre BMC til et mere spændende og nuanceret sted at være. Både for de ansatte og Centrets mange besøgende. Der er så mange meningsfyldte opgaver at løse, og kontakten med de mange forskellige mennesker er med til at udvikle og dygtiggøre alle aktørerne. Dejligt med dette samarbejde – og ligesom med BornPro er der her også mulighed for udvikling, og jeg ser frem til en vinter med konstruktiv dialog og planlægning af de mange muligheder og næste års aktiviteter.

Festivalplads med liv

Som noget nyt havde vi i år opsat ildnats-faciliteterne (telt, pølsebod og sneglehus), så der var ekstra muligheder for vores gæster i hele skoleferien. Der var desuden opbygget en lille scene i ”ølteltet”, hvor der daglig blev leveret forskellige former for levende middelaldermusik. Det at starte besøget på BMC med et levende område har haft en effekt på vores gæster. Omsæt-

ningsmæssigt har det selvfølgelig været ”gynger og karusseller” – men i den store sammenhæng har det været et godt aktiv. Et aktiv, som jeg tænker, der skal arbejdes videre med i 2016.

”Middelalder by Night”

Ildnætterne har fundet sin form – og at det er den rigtige form, ses tydeligt i det stigende besøgstal. Med 3463 gæster havde vi i år besøgsrekord for afholdte ildnætter på BMC. Det er en dejlig fornemmelse når hele Amfibakken er fyldt med glade tilhørere – når der hujes – og når der klappes. Specielt var der om tirsdagen en fornemmelse af, at det hele gik op i en højere enhed. Musikerne, gøglerne og dramaskolen med de store dukker følte denne dag, at alle havde præsteret deres ypperste – og at de optrædende var blevet et med publikum. Det er et af de øjeblikke man som ”kunstner” altid vil huske – og mon ikke også det samme gælder for publikum. Til næste år er vi alle enige om, at der skal ske en *lille smule* fornyelse – og allerede nu kan jeg afsløre, at der kommer til at være et indslag med skuespillere fra Østre

Åsa og heksen Anna

Gasværk. Østre Gasværk skal i uge 30 opføre en teaterudgave af ”Skammerens datter” oppe på Hammershus, og derfor vil de i ugen gerne have lov til at vise, hvad man kan forvente af deres forestilling. Så god reklame for Østre Gasværk – og god underholdning på Ildnætterne – det er da en rigtig ”win win”.

Arrangement for seniorer

Som en opfølgning på sidste års nyhed: ”En rejse i arkæologi og folkeliv” – har der hver torsdag i stormandens flotte sal været musik og fortælling ved Klaus, Christina og Niller. Produktet er udviklet i samarbejde med Bornholmtours og specielt målrettet seniorer.

Når man starter med noget nyt, kan det godt gå lidt trægt i starten, og sådan har det da også været tilfældet med dette arrangement. Men nu er der endelig kommet hul på ”bylden” – og der har flere gange været ”fuldt hus” i stormandssalen. Det medfører så et positivt problem: der er simpelthen ikke plads nok til alle de mange gæster, der gerne vil med på rejsen. Det har derfor været nødvendigt at arrangere ekstraforestillinger. **Dejligt!**

”En rejse i arkæologi og folkeliv” er udviklet i samarbejde med Bornholmtours – og det er da også igennem Bornholmtours, at de fleste gæster kommer.

Skattejagt-Bornholm

Denne populære skattejagt blev i 2014 udnævnt til Danmarks bedste familieoplevelse i sommerlandet. Men desværre var der ikke lokal opbakning til at følge op på successen, hvorfor der i 2015 ikke har været nogen Skattejagt-Bornholm. Lidt kedeligt – men ”Nød lærer nøgen kvinde at spinde” – og vi har derfor brugt tiden på at forbedre ”jagten”, så den kan blive genlanceret i 2016. Igen er det et spændende samarbejde med Bornholmtours. Daniel Mühlendorf sidder med den spændende opgave at få skattejagten tilpasset kundernes ønsker og behov, og vi ser alle frem til at blive præsenteret for den nye version i sæsonen 2016.

Besøger man BMC lige nu vil man opleve, at der er rigtig mange tyskere på Centret. Nu hvor de danske børnefamilier er rejst hjem, er det primært tyskere og lejrskoler, der besøger os. Men selv om mange af os er ved at være lidt slidte oven på en hektisk højsæson, så holdes fanen stadig højt hævet.

Takket være et fantastisk BMC-personale, gode BornPro-elever, de inspirerende Strøby-folk, sprudlende Ting Tang samt gode frivillige og Vennekredsen – så er det fortsat en stor oplevelse at besøge Bornholms Middelaldercenter en dag i september.

Det var så det træf

Af Lone Schræddergaard Hansen

Middelaldertræffet i 2015 er slut.

Teltene er taget ned, folk er taget hjem, pladsen er tom og rågen er fløjet til skovs. Det er en underlig fornemmelse. Hele foråret arbejder vi på at planlægge træffet, så det bliver så godt som muligt. Vi holder mange - lange møder, vi skridter lejrpladser af, vi laver aftaler med leverandører af råvarer til køkkenet, vi reparerer telte, vi laver skattejagter, vi prøvesmager mjød, og meget, meget andet. Og så på bare én uge, at alle disse forberedelser brugt op – så kan vi starter forfra med at forberede næste års træf. Og vi gør det selvfølgelig, fordi vi synes, det er sjovt, og fordi vi også har en fantastisk uge sammen med alle jer andre.

Træffet i år var vel, som det plejer at være – eller... var det ikke lidt bedre i år? Der var lidt flere træfdeltagere end sidste år. Flere af lejrpladserne havde fået vokseværk, og nogle af dem bliver vi nok nødt til at finde nye pladser til, til næste år. Hurra for det ☺

Vi havde delt pladsen ind, så der var enten lejre eller aktiviteter fordelt på hele Centret, og jeg synes det fungerede rigtig godt. Bornholmerpladsen er udvidet så den snart fylder hele bakken

– skønt! Og på hovedgaden op mod stormandsgården var der boder med arbejdende håndværkere, det fungerede også rigtig fint. Der var mange gæster, og de ville rigtig gerne snakke med alle os middelalderfolk.

Mellem Bornholmerlejren, hovedgaden og Pippernes lejr var der et aktivitetsområde, hvor gæsterne bl.a. kunne hugge sten og lave læderarmbånd. Dette område fungerede også rigtig fint. Der var god plads, og mange gæster tog sig god tid og slog sig ned i græsset og holdt en lille pause. Videre op mod fællesteltet havde Saxo slået lejr med handel og aktiviteter, og som genbo havde de bazaren. Og så som rosinen i pølseenden var der gøglerlejren, hvor der altid er aktivitet og åbne workshops på pladsen.

Ildnætterne var vel som de altid er – eller... der var da lidt mere af det hele i år?! Ildnætterne har aldrig haft så mange gæster som i år – det var fantastisk. Bakken var fyldt til bristepunktet med glade (og som aftenen skred frem, lidt kolde) mennesker. Musikken var som altid i top, og fik også budt publikum op til en lille kædedans. Steiner underholdt og alle legede med stor fornøjelse med til ”Lille haj, bum-bum...” Den er jo næsten blevet en fast del af festen. Fyrværkeriet blev større og større for hver dag, og torsdag aften var det helt overvældende.

Køkkenteltet var da helt som det plejer at være – eller... maden var da lidt bedre – ikke? I år havde vi indført, at alle lejre skulle bidrage med en køk-kenslave eller to i løbet af ugen, og det fungerede rigtig fint. Det var faktisk ret hyggeligt at komme lidt væk fra rampelyset, og bare stå og snitte gulerødder og sludre lidt med dem fra de andre lejre, som der måske ellers ikke var så meget tid til ude på pladsen. Stor tak til det faste køkkenhold for al den lækre mad. I er hyret igen til næste år ☺.

Dyrene var da fuldstændig som sædvanlig – eller... var de ikke lidt mere nærgående i år? I alt fald var to af dyrene temmelig nærgående. I foråret var en rågeunge så uheldig at falde ud

af reden. Men den var dog alligevel så heldig, at Karina (vores dyrepasser på Centret) fandt den og tog den med hjem og ”flaskede” den op i de første måneder. Den fik det stolte navn Knox, og den syntes, det var rigtig hyggeligt, at der lige pludselig kom så mange mennesker på pladsen, som den kunne stjæle mad fra og skræmme livet ud af. Tænk, at vi har haft en kæle-råge på træffet, det er da sjovt!

Et andet - knapt så skræmmende - dyr var Heimdal. Han var godt nok ikke så nærgående, men han var til gengæld en rigtig lille charmetrold.

Tania med en nyfødt Heimdal

Han er en lille nuttet lamse-bamse, hvis mor desværre gik hen og døde kort tid efter, han blev født. Men Tania trådte straks til som adoptivmor og sørgede for, at han blev passet godt op og fik nok at spise – dag og nat - mange gange, så han kunne vokse sig stor og stærk. Nu er han kommet ud til de andre får på Centret, og det går rigtig fint. Men han får stadig en flaske mælk til at sige godnat på.

Bazaren var næsten, som den plejer at være. Vi havde flyttet bazarteltet helt ud til hovedvejen, og det viste sig at

være en rigtig god idé. Mange kom forbi for at sælge eller købe noget, og ligeså mange kom for at få en hyggelig sludder med bazar-mutter Heidi og de andre, der sad og holdt en lille pause eller fik råd og vejledning til noget sytøj. Rygtet siger, at der til næste år vil være udskænkning af varme drikke, så det rigtig kommer til at ose af hyggelig bazar-stemning.

Festaftenen var på ingen måde, som den plejer at være. Først fik vi lækker mad i fællesteltet. Så var der underholdning på Amfi-bakken. Træfdeltagerne stod selv for underholdningen,

og vi fik både fællessang, skønsang, pandekagesang og ikke-helt-stueren sang. Vi fik hatte-triks og falde-på-halen-komedie, men aftenens højdepunkt var uden sidestykke gøglerungerne. De kære gøglerbørn kom simpelthen med en genial re-fortolkning af Ildnætterne. De havde fået det hele med. Musikken, VireHaufen underholdt på kærligste vis, så ikke et øje var tørt, Kisser og Niller sang og

spillede så det var en lyst, og festfyrværkeriet var også denne aften uhyre overdådigt. Og sidst - men ikke mindst - var der deres Steiner-kopi; det var simpelt hen det mest morsomme, jeg har set i lang tid! Stor tak til gøglerungerne for denne fåretrillende, morsomme oplevelse.

Med alle disse fantastiske oplevelser i bagagen kan jeg kun sige et rungende **tak** for et fantastisk træf til alle, der deltog, arbejdede eller på anden måde hjalp til på træffet.

Som sagt har jeg meget høje forventninger til næste år – og det gør ikke noget, hvis det bliver som det plejer...

Første brændingsforsøg i middelaldercentrets nye pottemagerovn

Pressemeddelelse

En tjans på 36 timer – med uvist udgang

Nogle gange skal en keramikervirke-
lig have is i maven. Det har keramik-
lærer John Gibson på BornPro. Da han
forleden, sammen med elever og
frivillige hjælpere indviede den nye
pottemagerovn på Bornholms Middel-
aldercenter under årets ildnætter, vid-
ste han ikke, om det ville lykkes at få
temperaturen højt nok op og om
glasuren ville kunne smelte. I dag har
John Gibson og hans elever og frivil-
lige hjælpere åbnet ovnen – og endelig
fået resultatet af måneders arbejde at
se.

En lang proces

Pottemagerovnen på Bornholms
Middelaldercenter er bygget efter
forbilledet af en middelalderlig potte-
magerovn som er fundet ved udgrav-
ninger ved landsbyen Barmer vest for
Nibe i Himmerland. Efter at en stor

snedrive havde mast ovnen for et par
vintre siden, havde John Gibson og
hans keramikhold siden 2014 arbejdet
på at genopbygge ovnen – fundamentet
blev lagt hen over 3 uger i sidste
sommer, og selve ovnen blev bygget op
i løbet af foråret 2015. Tirsdag den 14.
juli stod det hele klart til første
brænding, og smuk middelalderkera-
mik, inspireret af middelalderlige
kander og skåle fra Nationalmuseet,
stod parat til at blive stablet i ovnen.

*Pottemagerovnen brændes
foto: Semko Balcerski*

En meget spændt pottemager og et
frisk hold frivillige hjælpere fordelte
nattevagterne imellem sig, da ovnen
skulle brænde i hele 36 timer for at
opnå temperaturen omkring 1000
grader, der skulle få keramikens
glasur til at smelte.

Masser af røg og et smukt ildskuespil

Brændingen skal startes ganske blidt
op, så temperaturen langsomt kommer
op på den ønskede temperatur. Uhel-

*John Gibson ved pottemagerovnen
foto: Daniel Mühlendorph*

*Brændingen er i gang
foto: Daniel Mühlendorph*

dige vindforhold skabte en frygtelig tæt røg fra ovnen i løbet af onsdagen, og tvang pottemagerne til at sætte et læsejl op. Om aftenen blev de dog belønnet af et fantastisk smukt syn, da brændingen nærmede sig den rette temperatur og ild stod ud af begge ovnens åbninger. Nogle af ildnattens gæster oplevede det stemningsfulde syn, når de fjernede sig fra det store show for at gå en tur igen- nem middelaldercentrets stemnings- fulde bebyggelse i skumringstiden. Her mødte de pottemagerne, som passede trofast på ovnen og blev ved med at fyre natten igennem.

Resultatet

Efterfølgende skulle der ventes flere døgn, indtil ovnen var kølet ned og kunne åbnes. Det skete i går. ”Det er lidt som at åbne et kæmpe Kinder-æg fyldt med overraskelser i”, udtaler Lena Mühlig, historiker på Bornholms Middelaldercenter. Det viste sig at temperaturen desværre ikke var nået højt nok op. ”Den har nok ligget omkring de 900 grader”, forklarer keramiklærer John Gibson, - og ”derfor

er glasuren ikke smeltet på alle kar, men kun på nogle af dem.”

På BornPro og middelaldercentret er man trods alt tilfreds med det første brændingsforsøg. ”Heller ikke i mid- delalderen var alle brændinger vellyk- ket, som fund af kasseret keramik viser”, fortæller Lena Mühlig. John Gibson er meget glad for de vellykkede skåle og kander i brændingen. ”De andre vil bare blive brændt igen en anden gang”, siger han. ”Det bedste af

*Brændingen er i gang
foto: Semko Balcerski*

det hele er selve oplevelsen ved at være med til sådan en brænding.” siger Lena Mühlig. ”Vi skal helt klart gøre det igen”, tilføjer John Gibson. Hvornår? ”Når vi har indhentet lidt søvn.”

John Gibson med en beundrer

Kurs i efteråret – Ben och Huvud

Af Åsa Martinsson

Helgen 17.-18. oktober

Att vi får komma tillbaka till centret för att hålla kurs på efteråret verkar nästan ha blivit en tradition. Vi är glada att ni vill ha oss där. Jag fick en del önskemål under sommarveckorna och de gav upphov till temat ”Ben och huvud”.

Ben

Önskemålet var hosor, och då främst de knäkorta kvinnohosorna. Manshosor

syrr man efter samma modell, fast hel-långa. Vi kommer att göra anpassade mönster och påbörja ett par.

Till hosorna hör strumpeband. Vi tittar på några olika varianter och de som vill kan fläta ett prov.

Huvud

Den här sommaren experimenterade jag

lite med olika huvudbonader. Förra sommaren hade jag med mig ett par av-långa linnedok avsedda att kunna täcka halsen och nacken. Skönt skydd mot solen. Jag hade också plockat fram mina enkla testvarianter av birgittahättan, den som jag aldrig blev vän med, och fick den att fungera!

I vintras bloggade jag om ”Birgittahuvan – ett återskaparmode” (<http://naama.textilverkstad.se/#post135>)

Under vintern tog jag fram mina gamla anteckningar om birgittahättan och sydde en ny. På det långa doket sydde jag fast krus, och upptäckte att då var det lättare att få det hela att sitta fast! Man kan använda samma dok och bära det på olika sätt.

När vi skulle åka iväg till Bornholm stoppade jag ner den öppna lilla yllehättan som jag heller inte trivts med tidigare. Tillsammans med den nya birgittahättan satt den fint och var bekväm.

Det var när jag använde de här tre huvudbonaderna som önskemålet kom att vi skulle titta närmare på vad man kan ha på huvudet och hur man får det att sitta fast. Basen är den lilla praktiska birgittahättan. Den täcker håret och på den kan man nåla fast sitt dok eller den lilla öppna yllehättan.

Under helgen tittar vi på olika lösningsar och testar hur det fungerar. Och gör mönster.

Alla kommer naturligtvis inte att hinna allt, man får välja!

Närmare uppgifter om vad ni behöver ta med till kursen kommer genom Vennekredsen.

Samtidigt kommer Martin och Bamse att hålla på med tillverkning av nålar.

Levende fortidsminder en introduktion

Af Tino Hjorth Bjerregaard

Levende fortidsminder

Levende fortidsminder er en fældes betegnelse for planter, der fortrinsvis er indført i middelalderen som nytteplanter f.eks. læge- gift- duft- pryd- og farveplanter, køkken- og krydderurter men også bi- og veterinærplanter.

Nogle planter er indført før middelalderen; f. eks. kan man føre bulmeurt tilbage til vikingetid og skvalderkål til romersk jernalder. Indførselsperioden er meget lang og rækker fra før år 0 til 1650. De fleste af planterne kom til Danmark fra Mellemøsten, Syd- og Mellemeuropa med klostervæsnat.

Bulmeurt_Hammershus

Disse planter er i dag forvildet tæt på de steder, hvor de engang blev dyrket. Det er på middelalderlokaliteter som klostre, herregårde, købstæder, fiskerlejer, møllegårde og enkeltgårde m.fl. Der er også i nogle tilfælde tale om oprindeligt hjemmehørende planter, som blev hentet i naturen og indplantet i haverne. Det er f. eks. humle, blå anemone, stor nælde og baldrian.

Hvilke planter er der tale om?

Der findes ingen skriftlige kilder om, hvad der blev dyrket i de danske klostrehaver. På Bornholm har der ikke været klostre, men vi må formode, at Hammershus har spillet klostrets rolle i den tids havebrug på Bornholm. Fra Hammershus blev planterne sandsynligvis flyttet ud på gårdene, købstæderne og fiskerlejerne m.v.

Planter omtalt i skriftlige kilder fra middelalderen kan eftersøges på middelalderlokaliteter; og ved at sammenligne fund fra felten med kilder, kan man nogenlunde udlede hvilke planter, der er tale om. Arkæologiske udgravninger kan også løfte sløret, hvis der f.eks. ved udgravningerne spirer frø fra dvaleplanter. En dvaleplante er en

Bredbladet persille_Frederikso

plante, hvis frø kan ligge længe i dvale i mange år, nogle århundreder f. eks. bulmeurt.

Det er til tider vanskeligt - ofte umuligt - at afgøre, om man står med en plante, der stammer fra middelalderlig have dyrkning. Nogle steder har der været kontinuerlig have dyrkning fra middelalderen til i dag. I moderne haver dyrkes også flere af planterne som pryd, f.eks. akeleje, påske- og pinselilje. Derfor er det vanskeligt at sige, om en plante er et "ægte" levende fortidsminde fra middelalderlig have dyrkning.

Botaniker Bernt Løjtnant har igenem snart fire årtier arbejdet med emnet og fremsat en liste på ca. 170 indførte- og ca. 80 hjemmehørende planter, der alle kan optræde som "ægte" levende fortidsminder.

Pas på dem

Desværre er mange af disse gamle kulturplanter, som stadig kan findes vildtvoksende på historiske steder, blevet sjældne. Denne plantegruppe er gået markant tilbage de sidste 50 år pga. manglende viden, urbanisering, vores lyst til overdreven renholdelse af grønne arealer og RoundUp.

Disse planter vidner om vores kulturhistorie på lige fod med flinteøkser, guldgubber og kalkmalerier. Derfor fortjener de en plads i vores bevidsthed sammen med vore andre fortidsminder.

Karakteristiske arter

Af alle disse mange planter, er nogle af dem særlige for Bornholm! De findes stort set kun på Bornholm. Det gælder for de nedenfor beskrevne planter.

Havemalurt (*Artemisia absinthium*)

Havemalurt fandtes tidligere ved næsten alle bornholmske gårde. Den er dog gået meget tilbage og findes i dag særligt på det tørre Sydbornholm. Den var for ikke så mange år tilbage ingrediens i den bornholmske nationalbitter "Malyrte bitter".

Havemalurt_Sct. Peders kirke

Rundbladet mynte (*Mentha suaveolens*)

Rundbladet mynte_Ruts kirke

Rundbladet mynte er meget sjælden i Danmark, men findes dog 6 steder på Bornholm samt på Frederikse. Den blev som de andre myntearter brugt som universalmiddel mod f. eks. forkølelse og maveonde.

Farvevæjd (*Isatis tinctoria*)

Farvevæjd_Balka anløbsplads

Bornholm er det eneste sted i Danmark hvor farvevæjd er naturligt forekommende. Den er ikke almindelig, men findes dog flere steder langs kysten - især ved fiskerlejerne. Den er brugt som farveplante: en af de få planter, der kan farve blå.

Vild tulipan (*Tulipa sylvestris*)

Vild tulipan pryder de bornholmske vejkanter i april og maj. Den er gået frem de senere år og findes på næsten hele øen. Den er brugt til pryd men også som biplante – til de første bier, der vover sig ud i det tidlige forår.

Vild tulipan_Hammershus

Bredbladet persille (*Petroselinum crispum* var. *laciniata*)

Bredbladet persille findes kun ganske få steder på Bornholm. På Ertholmene er den derimod meget almindelig. Den er brugt som køkkenurt, ligesom i dag – det er dog især kruset persille, som bruges i det moderne køkken.

***Hvidblomstret lægekulsukker*
(*Symphytum officinale* var.
ochroleuca)**

Hvidblomstret lægekulsukker er en variation af lægekulsukker. Denne hvidblomstrede form er meget sjælden og findes kun 2 steder i Danmark, hvoraf det ene er på Hammershus. Lægekulsukker blev især brugt som sårhelende, som moderne undersøgelser har bekræftet.

Jernurt (Verbena officinalis)

Jernurt er meget sjælden og findes måske kun på en lokalitet i Danmark, Svaneke. Jernurt blev især brugt som trolddomsurt; den blev plantet på hellige steder for at værne mod der onde.

Jernurt_Svaneke

Hvidgul lægekulsukker
Hammershus

Havrerod (Tragopogon porrifolius)

Havrerod er meget sjælden i Danmark og findes 2 steder på Bornholm. På Ertholmene er den almindelig og er dér en karakterplante for levende fortidsminder. Havrerod blev brugt som køkkenurt; den har en lille pælerod, der blev brugt, som vi bruger gulerødder.

Havrerod_Hammershus

Bagning af surbrød

Surdejsbrød bagt i brændefyret ovn på Bornholms Middelaldercenter.

Af Anne Jakobsen, Middelalderforeningen Saxo Grammaticus.

På Bornholms Middelaldercenters Vennekreds' middelaldertræf 2015, blev der i fire af dagene bagt brød i den store ovn i Ildhuset.

Her en kort beskrivelse af hvordan det foregik:

Først blandes vand med den gode gamle surdej fra sidste bagning, og der tilsættes groft mel. Jeg synes rugmel giver den bedste smag, men al groft mel kan bruges. Her blev brugt mel og korn fra Bornholms Valsemølle malet på stedets stenkværn, samt det vi malede sammen med de besøgende i løbet af dagene.

Dernæst tilsættes fint formalet mel, hvede er fint, men også ølandshvede, spelt eller emmer kan bruges. Dog må

der gerne være en god del hvede, da det har en god hæveevne. Vand, mel og surdej blandes til en lind grød og henstår.

Mens dejen hviler tændes i ildstedet, der går mange timer inden ovnen er klar til brug. Der er flere timers fyring i vente.

Når der er en god ild, får dejen en god slat salt. Dette tilsættes først nu, da surdejen hermed får de bedste betingelser for at komme godt i gang med at arbejde. Salt hæmmer surdejen lidt. Der tilsættes lidt mere mel – til dejen er

Funnikke

Kontor- & Datahuset på Bornholm

Snellemark 45 - 3700 Rønne

Telefon 56 95 12 69 - Telefax 56 95 69 50

godt klistret, men alligevel samler sig. Fugtigheden får man fornemmelsen af, når man har bagt et stykke tid. Men vigtigt er, at dejen er fugtig.

Dejen vendes/foldes med våde hænder hver $\frac{1}{2}$ time en 4-5 gange. Derefter slås dejen op til brød. Her er brugt hævekurve.

Så ventes der, til ovnen er varm nok, og brødene har stået og hævet lidt. Under hævningsen får dejen også den lidt syrlige smag som karakteriserer surdejsbrød. Brødene står lunt under viskestykket til venstre for ovnen.

Når ovnen er tilpas varm – og det er faktisk svært at vurdere - for varm giver sorte brød – fandt vi ud af.

Her et kig ind til brødene i ovnen.

- og lidt tættere på, bemærk at stenene er ganske lyse, al soden er brændt væk.

Da det rygtedes, at ovnen var varm, kom der flere ”bagere”. En dag blev der også bagt dejligt morgenbrød til aktørerne. Her ses et par stolte bagere.

Tak for en dejlig oplevelse og lån af Ildhus. Og det skal lige siges, at brødene smagte himmelsk.

Nyt fra Vennekredsen

Lånt tøj

Dragter, tilbehør og sko, som er lånt af Vennekredsen, skal afleveres senest i uge 43

Hvis I selv vasker, er her en vejledning:

Hør

Naturfarvet og hvid hør kan vaskes på 40° eller 60°. Farvet hør på 40°. Brug **ikke** skyllemidler!

Det er **ikke** en god idé at tørre hør i tørretumbler, da det let kryber! Hæng det op på tørresnoren og stræk det ud - så kan du 'måske' undgå at stryge det!

Uld

Alle ulddele kan vaskes i maskinen på uldvask på 30°. Du må kun bruge 'uldsæbe', som indeholder lanolin (kan købes i Brugsen). Du må **ikke** bruge skyllemidler eller komme dragterne i tørretumbler. Hæng det op på tørresnoren og stræk det ud - så kan du 'måske' undgå at stryge det!

Læder

Dine lædersko / -støvler skal vaskes for jord i lunkent vand. De tørrer hurtigere, hvis du stopper dem ud med avispapir. Når de er næsten tørre, skal du smøre dem ind i læderfedt. Smør ofte skoene med læderfedt - så holder de meget længere.

Aflevering

Det lånte kan afleveres på Centret i kontorets åbningstid i en sæk med dit navn på.

Helle Pfeiffer

Systuen

Systuen arbejder tirsdag og torsdag med at reparere dragter og sko.

Vi har **ikke** tid til at hjælpe Vennekredsen med deres dragter, de kan de få hjælp på Vennekredsen lørdagsmøder.

Hvis du har lyst til at hjælpe systuen med reparationer af dragter og sko, så kontakt mig på 5154 1507.

Helle Pfeiffer

Afslutningsfest og papegøjeskydning:

Lørdag den 17/10 er der papegøjeskydning og afslutningsfest.

Vi starter med papegøjeskydning kl. 17:00 og festen starter kl. 18:00

Vennekredsen og Centret står i fællesskab for mad og drikke, så kom glad, og sig tak for i år.

Tilmelding ikke nødvendig.

Julemarked 28-29/11

Vennekredsen holder sammen med BMC og BornPro julemarked på stormandsgården. I år er markedet udvidet til to dage, hvor der på stormandsgården vil være boder, aktiviteter og underholdning.

Medlemmer af Vennekredsen kan opstille en bod, hvor de sælger og/eller arbejder med deres håndværk. Til julemarkedet er der lidt videre rammer for, hvad man sælger: varerne må gerne være lidt mere nutidige, så længe det er håndværk, man selv har lavet.

Medlemslørddage efterår

- 05-sep Kl. 09.30-10.30 Fælles morgenkaffe
Kl. 10.30-12.30 Nålebinding - øvelse og erfaringsudveksling
Kl. 12.30-13.00 Frokost
Kl. 13.00-14.00 Snak / evaluering af sommeren
Kl. 14.00-15.00 Klaus fortæller om sine fund
- 03-okt Kl. 09.30-10.30 Fælles morgenkaffe
Kl. 10.30-12.30 Middelaldermad og øl - vi udveksler opskrifter og erfaringer
Kl. 12.30-13.00 Frokost
Kl. 13.00-15.00 Middelaldermad og øl - vi udveksler opskrifter og erfaringer
- 07-nov Kl. 09.30-10.30 Fælles morgenkaffe
Kl. 10.30-12.30 Eget håndværk / forberedelse til julemarked
Kl. 12.30-13.00 Frokost
Kl. 13.00-14.00 Eget håndværk / forberedelse til julemarked
Kl. 14.00-15.00 Lena fortæller om handel og søfart i Østersøen
- 05-dec Kl. 09.30-11.30 Fælles morgenkaffe, hygge og pakkespil

Små piger bliver store piger. Voksne piger bliver modne piger. Modne piger bliver bare kønnere med årene.

Et hjerteligt **Tillykke** til Birgitte Gøgler, der runder et hjørne i livet. Du er en fest at være sammen med og en god kammerat.

Redaktionen

Hip Hip Hurra

